
MONITORING DIVADIEL AKO FORMA PODNECOVANIA KRITICKEJ REFLEXIE

DÁRIA FOJTÍKOVÁ FEHÉROVÁ

Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV, Bratislava

Projekt Monitoring divadiel na Slovensku vznikol v roku 2007 z intenzívnej potreby doplniť a reštartovať kritickú reflexiu jednotlivých divadiel. V tom čase sa málo periodík pravidelne zaujímalo o profesionálne recenzie divadelných inscenácií. Z odborných periodík existovalo Divadlo v Medzičase (1996-2005), ktoré nadväzovalo na časopisy Medzičas a Teatro. V roku 2005 vtedajšia riaditeľka Divadelného ústavu Bratislava Sylvia Hroncová iniciovala vznik časopisu kód -konkrétne o divadle, ktorý dodnes vydáva Divadelný ústav a stal sa rešpektovaným (a vlastne momentálne jediným) odborným periodikom mapujúcim aktuálne divadelné dianie. Recenzie v denníkoch a iných periodikách sa pasovali s nedostatkom miesta a nezaujmom vedúcich redaktorov publikovať o divadle. Tieto periodiká podnes uprednostňujú správy a informácie, ktorých úlohou je skôr informovať širokú verejnosť o podujatí. Ani časopis kód – konkrétne o divadle nedokáže uverejniť recenziu z každej premiéry. V tom období „inscenačné obálky“¹ v Divadelnom ústave zívajú prázdnotou. Situácia bola alarmujúca.

Výňatok zo žiadosti o grant MKSR (program 4. Umenie, podprogram 4.1.5. Divadelná reflexia), ktorý predstavuje podrobnú charakterizáciu situácie v publikovaní recenzií a divadelnej reflexie:

V denníkoch a týždenníkoch vydávaných na území Slovenska bolo za rok 2005 uverejnených 200 recenzií. Toto číslo zahŕňa recenzie a kritiky inscenácií v bratislavských divadlách, na západoslovenskom, stredoslovenskom a východoslovenskom kraji a rovnako sú v tomto údaji obsiahnuté aj počty recenzií publikovaných na národnostné divadlá. Pokiaľ teda ide o analýzu stavu recenzií podľa krajov, môžeme jednoznačne povedať, že najviac zastúpená je reflexia bratislavských divadiel s počtom 121 recenzií, z čoho najväčší počet uverejnili denníky Sme a Pravda (každý po 27 recenzií za rok 2005). Na druhom mieste zostáva Literárny týždenník, ktorého autori publikovali 22 recenzií. Najmenej, čo sa počtu recenzií týka, je zastúpený východoslovenský kraj (27 recenzií) a národnostné divadlá (12 recenzií). Divadlo v medzičase uverejnilo v priebehu roku 2005 iba 5 recenzií týkajúcich sa diania v bratislavských činoherných divadlách. Časopis Javisko sústreďuje svoju pozornosť najmä na ochotnícke divadlo, iba malé percento z recenzií predstavuje recenzie uverejnené na profesionálne divadlo na Slovensku. Časopis Slovenské divadlo publikuje v prevažnej miere predovšetkým komplexnejšie odborné štúdie zasadené do kontextu života konkrétneho autora, či divadelného žánru. Ich prioritou teda nie je reflektovanie samostatnej inscenácie

¹ Jednotka zbierky inscenácií Divadelného ústavu, ktorá obsahuje všetky materiály k 1 inscenácii profesionálneho divadla.

vytvorenej počas sezóny, ale skôr odbornejší pohľad na tematiku umenia a kultúry. Výsledky analýzy žánrového rozdelenia recenzií budú spomenuté ešte v druhej časti popisu projektu. V roku 2005 sa recenzenti týždenníka Domino fórum venovali najmä reflexii činnosti východoslovenských divadiel (9 recenzií) – postrehy z diania v divadlách v bratislavskom kraji boli publikované v počte 6 odborných recenzií.

Najviac zastúpené boli recenzie činoherných inscenácií, potom nasleduje opera, tanec/balet a muzikál. Najmenej zastúpené bolo bábkové divadlo, resp. reflexia bábkového divadla prakticky neexistovala – o tomto žánri nebola za rok 2005 uverejnená ani jedna recenzia.

Michaela Mojžišová vypracovala porovnanie počtov publikovaných recenzií v sezóne 2006/2007 so sezónou 2005/2006:

Z denníkov s celoslovenskou pôsobnosťou vedie v uverejňovaní recenzií SME so 79 recenziami pred Pravdou (53 recenzií). Oba denníky sa oproti predchádzajúcej sezóne „polepšili“, SME o 20 recenzií, Pravda o 12. Literárny týždenník uverejnil 21 recenzií (o 8 menej ako 2005/2006), .týždeň sa divadlu venuje síce pomerne pravidelne (19 recenzií), ale kvantitatívne ešte na menšej ploche než denníky. Novovzniknutý kód v štyroch číslach priniesol 34 recenzií.²

Zároveň v roku 2006 zanikol denník Národná obroda a Domino efekt (respektíve Domino fórum) poslednýkrát vyšiel v roku 2008.

Prehľad publikovaných recenzií o päť rokov neskôr, v sezóne 2011/2012 podľa databázy Divadelného ústavu ukazuje opäť klesajúci záujem médií. Rozšíril sa počet kultúrnych podujatí, médiá sa však viac zaujímajú o hudbu a film. V každej sezóne vznikne približne 150 produkcií rôznych druhov (činohra, balet, opera, muzikál, tanec, pohybové divadlo, bábkové divadlo,...). V počte recenzií vedú denníky Pravda a SME, ale nezaznamenajú ani tretinu premiér. Literárny (dvoj)týždenník má menší počet prispievateľov, ale zato sú celkom aktívni. Týždenník .týždeň na kvalitnú reflexiu divadelného umenia takmer rezignoval.

Sezóna 2011/2012

Periodikum	počet recenzií	počet prispievateľov
Pravda	47 recenzií	8
SME	43 recenzií	6
.týždeň	2 recenzie	1
Katolícke noviny	3 recenzie	1
Literárny (dvoj)týždenník	28 recenzií	4
kód-konkrétne o divadle	29 recenzií	19

² Prehľad bol vypracovaný pre potreby SC AICT pri príležitosti výročnej schôdze, ktorá sa konala 5. 12. 2007.

Veľmi nízky počet recenzií sa objavuje aj v Hospodárskych novinách, konkrétne v sezóne 2011/2012 to bola jedna recenzia. Divadelný ústav eviduje už aj recenzie z rôznych webových stránok. Aktívne sa do recenzovania slovenských inscenácií zapája stránka operaplus.cz, ale aj operaslovakia.sk. Občas sa reflexia slovenského divadla objaví na blogu českých Divadelných novin alebo na mojakultura.sk. Študentský časopis Reflektor a jeho online verzia sa viac sústreďuje na recenzovanie vlastných inscenácií (z Vysokej školy múzických umení), zriedkavo študenti píšú o iných inscenáciách. Istý čas existovala stránka ekumst.sk, ktorá nahradila tlačenu prílohu Kumšt v denníku Pravda. Vznikla v roku 2011. V súčasnosti už stránka neexistuje. Z toho vyplýva, že ani dnes nemožno konštatovať zlepšenie stavu v printových médiách, práve naopak. Jediným relevantným periodikom reflektujúcim aktuálne divadelné dianie je v súčasnosti časopis kœd-konkrétne o divadle, ktorý má však veľmi úzku čitateľskú obec.

Vznik projektu IS.theatre.sk – monitoring divadiel na Slovensku reagoval na nepriaznivú situáciu v médiách a zároveň naviazal na systém interných hodnotení divadiel, ktoré patrili k základnej forme teatrologického výskumu – sledovania divadelných sezón už od začiatku 70. rokov. Jeho autormi boli kmeňoví pracovníci Divadelného ústavu (od roku 1984 Ústavu umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie). Dodnes znamenajú pre teatrologov a študentov umenovedných disciplín dôležitý pramenný materiál pre štúdium najnovších dejín divadla. Po roku 1990 zostali interné hodnotenia jednou zo základných činností aj v mierne modifikovanej inštitúcii, ktorá prijala názov Národné divadelné centrum. Z prevádzkových, ale aj odborných dôvodov sa rozšíril okruh hodnotiteľov aj o odborníkov z externého prostredia. V období po roku 1998, kedy Divadelný ústav prenechal reflexiu na odbornú, prípadne dennú tlač, sa mnoho z divadelnej produkcie nereflektovalo, na čo poukazovali aj samotní tvorcovia. Vznik Monitoringu divadiel na Slovensku v prvom rade „zaplnil dieru na trhu“.

Cieľom vzniku projektu IS.theatre.sk – Monitoring divadiel na Slovensku je monitorovanie divadla s prihliadnutím na všetky druhy a žánre v štátnych, nezávislých i samosprávnych divadlách na Slovensku. Spočíva v zachytení a hodnotení aj nezávislých divadiel, zameraných sa na jednorazové projekty občianskych združení, v zapojení študentov Vysokej školy múzických umení a poskytnutí odborného pohľadu na verejné prostriedky. Po dlhom čase tak vznikla platforma, ktorá je široko dostupná a zároveň mapujúca aktuálne divadelné aktivity na Slovensku. V mnohých prípadoch (jednorazové zoskupenia, nezávislé divadlá, marginalizované skupiny) to bola jediná relevantná reflexia. Aj dnes sa snaží komplexne mapovať produkcie z celého Slovenska, vrátane divadiel v Košiciach, Prešove, Spišskej Novej Vsi, Komárne, ktoré dostanú v iných médiách priestor len zriedka alebo vôbec.

Partnerskými inštitúciami projektu Monitoring divadiel na Slovensku sa stali Slovenská sekcia Medzinárodnej asociácie divadelných kritikov AICT/IATC (Zuzana Uličianska), Divadelný ústav Bratislava (Vladislava Fekete) a Vysoká škola múzických umení (Juraj Letenay). Zástupcovia uvedených inštitúcií sa stretli na ustanovujúcej schôdzi – Stretnutí riaditeľov slovenských divadiel v Divadelnom ústave Bratislava, dňa 29.11.2006 v priestoroch Štúdia 12, kde bol prezentovaný i návrh vytvorenia siete kritikov – projekt IS.theatre.sk – Monitoring divadiel na Slovensku. Neskôr došlo k zmene názvu len na Monitoring divadiel na Slovensku, keďže online databáza inscenácií, ktorú prevádzkuje Divadelný ústav, má tiež názov IS.Theatre (Informačný systém Theatre).

Výstupy odborných hodnotiteľov tvoria na webstránke projektu (theatre.sk) online databázu a archív komplexného pohľadu na divadelnú sezónu v jednotlivých divadlách. Vybrané výstupy sú uverejnené ako recenzie, štúdie a analytické články v časopise kôd – konkrétne o divadle, pričom počet recenzií zverejnených paralelne v oboch médiách veľmi rapídne klesá. Dovolím si tvrdiť, že aj zásluhou projektu Monitoring, ktorý v istom smere funguje aj ako platforma pre vzdelávanie mladých kritikov (medzi recenzentmi je pravidelne približne desať študentov alebo doktorandov,) sa sformovala mladá generácia divadelnej kritiky, ktorá aktívne prispieva aj do časopisu kôd. Vznikol tak aj priestor na konfrontáciu viacerých názorov.

Recenzie prechádzajú jazykovou a od roku 2012 aj odbornou redakciou, pričom sa príspevky posielajú nazad autorom na korektúru. Predĺžil sa tým čas medzi premiérou inscenácie a uverejnením recenzie na webe, ale stúpila kvalita a odbornosť recenzií. V posledných troch rokoch sa namiesto dvoch až štyroch strán textu požaduje od autorov dodanie 4-6 strán. Autori dokonca rozsah aj prekročia, pretože nie sú obmedzení priestorom.

Od 2012 funguje aj facebooková stránka SC AICT, ktorá mala k 3. 6. 2013 63 fanúšikov, ale facebookové štatistiky uvádzajú omnoho širšiu sledovanosť jednotlivých príspevkov, medzi ktoré patrí aj informovanie o nových recenziách na internete. Medzi najčítanejšie príspevky patria práve recenzie, v mesiaci jún si jednu recenziu prečítalo najviac 94 čitateľov.

Projekt naráža na niekoľko problémov. Prvým sú financie. Projekt je financovaný z grantového systému Ministerstva kultúry. Proces schvaľovania projektov prebieha v marci a následne podpísanie zmluvy s MK SR sa deje až v máji, prípadne v júni. Dovtedy nie je možné garantovať nielen výšku honoráru za recenzie, nie je isté ani spustenie projektu. Projekt prebieha v kalendárnom roku, čiže od januára by sa mohlo začať nové hodnotenie. Deje sa tak však len na základe ústnej dohody medzi hodnotiteľmi a SC AICT. keďže do júna nie je podpísaná zmluva s MK SR o výške dotácie. Zároveň „ministerský grant“ nepokryje náklady na všetky recenzie, ktoré by v tom roku mohli vzniknúť. Grant sa podáva v decembri a projekt vlastne kombinuje dve divadelné sezóny, takže počet ohlásených premiér je len orientačný. V projekte by mohli vzniknúť aj dve recenzie na jednu inscenáciu, stáva sa to však len zriedka, keďže je ambíciou radšej monitorovať každú, aj tú najmenšiu produkciu, ktorá najčastejšie unikne informatívnym médiám.

Financie obmedzujú aj počet osôb, ktoré pracujú na projekte: predsedníčka AICT (v súčasnosti zároveň jazyková redaktorka), manažérka projektu + 1 odborný redaktor. Suma za prácu počas celého kalendárneho roka je naozaj symbolická, pričom cez ruky redaktorov prejde približne 130 recenzií.

Symbolická je aj spoluúčasť VŠMU, ktorá sa od roku 2012 ešte znížila. VŠMU participuje finančne na preplácaní ciest do mimobratislavských divadiel. Divadelný ústav poskytuje priestor a techniku na realizáciu projektu a webovú stránku theatre.sk, Monitoring je jej podstránkou. V súčasnosti aj to patrí medzi negatíva projektu – podstránka Monitoringu je neprehľadná, neatraktívna, chýba základné aj kombinované vyhľadávanie (podľa divadla, roku uverejnenia, autora, titulu, tvorcu...).

Závažným problémom, ktorý sa spája s hodnotiteľmi, je odovzdávanie recenzií včas. Recenzenti neinformujú AICT o nemožnosti napísať recenziu, či už z časových alebo iných dôvodov, nereagujú na výzvy a nezapájajú sa aktívne do projektu napriek tomu, že sa zmluvne zaviazali k tomu, že budú dostatočne včas avizovať zmeny.

Štatistika projektu Monitoring divadiel na Slovensku:

Rok	Počet recenzií	Počet hodnotených divadiel (SND, ŠDKE sa počítajú na súbory)	Počet hodnotiteľov
2007	150 42 z nich aj v kòde	39	36
2008	140 20 aj v kòde	46	33
2009	109	38	37
2010	133 8 aj v kòde	39	35
2011	128	46	41
2012	124 1 recenzia aj v kòde)	46	43

V prvom roku v Monitoringu vzniklo 150 recenzií. Súvisí to aj s nadšením a zvedavosťou prispievateľov, ktorí privítali možnosť opäť sa kriticky realizovať. Na 20 inscenácií bolo vypracovaných po dve recenzie. Veľký počet recenzií z Monitoringu sa spočiatku uverejňovalo aj v časopise kòd, v totožnej alebo len mierne upravenej verzii. Postupne však tento trend klesá a v súčasnosti sa recenzie do kòdu prenášajú zriedkavo, kòd aj Monitoring sa stali v dobrom slova zmysle konkurenčnými platforami. Počet hodnotených divadiel, resp. súborov kolíše podľa toho, či sa v danom roku objaví aj nové (jednorazové) zoskupenie. Problémom je stále hodnotenie národných divadiel, najmä maďarských a divadla Romathan.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy APVV-0619-10.